

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.014.377.6

DOI <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-3-1-01>

ВПЛИВ ДОСВІДУ ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ НА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ХІХ–ХХ СТОЛІТЬ: ЗВ'ЯЗОК ІЗ СЬОГОДЕННЯМ

Бабій Ю. М.

аспірантка кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

імені Богдана Ступарика

педагогічного факультету

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

вул. Степана Бандери, 1, Івано-Франківськ, Україна

orcid.org/0000-0002-6136-3740

whitebutterfly@ukr.net

Ключові слова: *Австрійська імперія, система шкільництва, фахова освіта, громадські товариства, «опромислювання».*

Для розбудови держави потрібно діяти в напрямі створення нових робочих місць, а отже, має вдосконалюватися та якісно функціонувати система освіти. Наявні новітні ідеї та розробки здебільшого продукують неякісні механізми інновацій у сучасну освітню систему України. Отже, це створює потребу аналізу здобутого досвіду. Гострою проблемою розвитку професійної освіти західноукраїнських земель кінця ХІХ – початку ХХ ст. був вплив технічного прогресу на потребу в розробленні нових навчальних галузей. Таке ж завдання постає в сучасному світі, тому реорганізація закладів професійної освіти є проблемою сьогодення. Автор розкриває складнощі цього процесу під час правління Австрійської імперії, зокрема вплив таких взаємопов'язаних чинників, як: особливості історичного, політичного та соціально-економічного розвитку, відкриття державних та приватних закладів, діяльність різноманітних товариств, боротьба українців за створення україномовних шкіл та запровадження української мови в уже наявних. Акцентується увага на діяльності громадських організацій (товариств), таких як «Просвіта», «Рідна школа», «Сільський господар» тощо, які активно займалися пробудженням національної свідомості українського народу, формуванням потреби у здобутті освіти та її реорганізацією; аналізуються найважливіші напрями роботи цих товариств. У статті розглядається структура системи шкільництва Галичини, висвітлена науковицею І. Курляк, що повністю зображує систему Буковини та Закарпаття в досліджуваний період. Наведено інформацію про історичний період, в якому існувала система освіти, головні проблеми, з якими стикались освітні заклади, та позитивні риси в освіті. З'ясовано питання контролю та звітності в Австро-Угорській імперії, а також безпосереднього впливу української інтелігенції на розвиток освіти і педагогічної думки.

Проаналізований історичний досвід дає можливість виявляти недоліки та переваги фахової освітньої системи, розробляти нові навчальні галузі з урахуванням здобутків національної педагогіки, а також ґрунтуючись на засадах духовності, культури і традицій.

THE INFLUENCE OF THE EXPERIENCE OF TECHNICAL PROGRESS ON THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL EDUCATION OF THE WESTERN UKRAINIAN LANDS OF THE XIX–XX CENTURIES: CONNECTION WITH THE PRESENT

Babiy Yu. M.

*Postgraduate Student at the Department
of Pedagogy and Educational Management named after Bohdan Stuparyk
of the Faculty of Pedagogy*

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Stepan Bandera str., 1, Ivano-Frankivsk, Ukraine*

orcid.org/0000-0002-6136-3740

whitebutterfly@ukr.net

Key words: *Austrian Empire, school system, vocational education, public associations, «promyslyuvannya».*

To build a state, it is necessary to act in the direction of creating new jobs, so the education system must be improved and function well. The existing latest ideas and developments in the vast majority produce low-quality mechanisms of innovation in the modern educational system of Ukraine. Thus, it creates a need to analyze the experience gained. An acute problem in the development of vocational education in Western Ukraine in the late nineteenth – early twentieth century. was the impact of technological progress on the need to develop new fields of study. The same task arises in the modern world, so the reorganization of vocational education institutions is a problem today. The author reveals the difficulties of this process during the rule of the Austrian Empire, in particular the influence of many interrelated factors: the peculiarities of historical, political and socio-economic development, the opening of public and private institutions, various societies, the struggle of Ukrainians for Ukrainian-language schools and already existing. Emphasis is placed on the activities of public organizations (societies), in particular «Prosvita», «Ridna shkola», «Sil's'kyi hospodar» etc., which were actively engaged in awakening the national consciousness of the Ukrainian people, the need for education and its reorganization; the most important directions of work of these societies are analyzed. The article considers the structure of the school system of Galicia, covered by the scientist I. Kurlyak, the structure fully depicts the system of Bukovina and Transcarpathia in the studied period. Information is given about the historical period in which the education system existed, the main problems faced by educational institutions and positive features in education. The issues of control and accountability in the Austro-Hungarian Empire, as well as the direct influence of the Ukrainian intelligentsia on the development of education and pedagogical thought were clarified.

The analyzed historical experience makes it possible to expose the shortcomings and advantages of the professional educational system, to develop new fields of education taking into account the achievements of national pedagogy, as well as based on the principles of spirituality, culture and traditions.

В останні роки у зв'язку зі швидким технічним прогресом та розвитком інновацій докорінно змінюються умови життя людей, усе частіше постає питання про здобуття нових знань, створення прогресивних ідей та розробок, які використовуватимуться у виробничих цілях та для задоволення потреб споживачів.

Як наслідок, зрушення у сфері наукових досліджень для задоволення потреб людей породжу-

ють нові знання, які потребують нових засобів праці і формують необхідні умови для розвитку науки, збільшують потребу в розробленні нових навчальних галузей, а отже, створюють нові робочі місця. Модернізовані ідеї та розробки, наявні найбільш розвиненими країнами, зумовлюють певну моду у сфері праці, а щоб забезпечити ринок працівниками, має розвиватися наука. У зв'язку з бажанням досягти негайних і позитивних

результатів, самі того не усвідомлюючи, ми тягнемося до всього зарубіжного, і навіть розвиток освіти інших держав стає основою педагогічного інтересу сьогодення. Запозичені знання (не завжди правильно висвітлені та обґрунтовані) замість удосконалення системи освіти і задоволення потреби в якісних робітниках продукують неякісні механізми інновацій у сучасну освітню систему України. Забувається досвід народних педагогів та всі вагомні здобутки національної педагогіки, які споконвіку вели нас до досконалої освіти, адже Україна має великий, цікавий та особливий досвід у відмінному навчанні спеціалістів різних галузей. На нашу думку, перш ніж вдаватися до аналізу зарубіжного досвіду, варто зосередитися на висвітленні власного.

Мета публікації – окреслити проблеми та позитивні риси фахової освіти кінця XIX – початку XX століття як невичерпне джерело наукової інформації задля можливості використання у формуванні сучасного погляду на середню освіту.

Тому для нашого дослідження нижньою межею історико-педагогічного пошуку визначається період від 1867 року, часу формування Австро-Угорщини, яка з 1868 року поширилася на західноукраїнські території. До українських земель входили Галичина, Буковина, Закарпатська Україна. Після входження західної частини України до Австрійської імперії (XIX століття) у краї склалися особливі передумови для розвитку освіти, які були пов'язані з культурними процесами, боротьбою народу за незалежність та право навчатися українською мовою.

Проблему історичного розвитку середньої освіти в Галичині неодноразово піднімали у дослідженнях вітчизняні та зарубіжні вчені. Варто назвати праці І. Курляк, В. Благого, Д. Герцюка, Т. Завгородньої, М. Гаяк-Точек тощо. У них розглянуто особливості освітнього законодавства Австро-Угорської імперії, еволюцію закладів середньої освіти в Галичині, кількісний і якісний склад учнів, зміст освіти та специфіку освітнього процесу. Потрібно відзначити спробу польських істориків Г. Сюдута і Л. Сліви простежити вплив гімназій на формування польської інтелігенції. Проте проблема впливу технічного прогресу на розвиток середньої освіти українського суспільства західної України на рубежі XIX–XX ст., зокрема на розвиток освітніх закладів, залишається практично не дослідженою [3, с. 100–101].

Узагальнений аналіз джерельної бази засвідчив, що система шкільництва Галичини та Буковини наприкінці XIX – на початку XX ст. охоплювала різні типи освітніх закладів: початкові (народні), середні (класичні та реальні гімназії, реальні школи, ліцеї), професійні (учительські семінарії, промислові, торгові, рільничі, фахові

школи), вищі (університети, академії, інститути), спеціальні (школи для сліпих, глухонімих, розумово відсталих та занедбаних дітей), дошкільні (захорони, фребелівські огороці) та позашкільні (вакаційні оселі, молодіжні організації) [7, с. 115–116]. Цей період відзначився значним економічним розвитком, реформуванням сільськогосподарського виробництва, збільшенням обсягів внутрішньої та зовнішньої торгівлі, що сприяло потребі у відкритті нових підприємств. Тому виникав запит на кваліфіковані професійні кадри, особливо у сфері освіти, що має зв'язок із сьогоденням.

Сучасні соціально-економічні умови, зрештою, відрізняються від тих, що були у досліджуваній період, і тому немає необхідності копіювати та повторювати накопичений досвід. Проте деякі форми і позитивні риси підготовки кваліфікованих спеціалістів у закладах професійної освіти XIX–XX століття повинні враховуватися сучасними закладами такого типу. Це дасть змогу уникнути раніше допущених помилок, таких як здійснення підготовки спеціалістів із вузького кола професій, використання професійних шкіл не за призначенням, незадовільний зв'язок теорії із практикою, ігнорування науково-методичного забезпечення навчального процесу в цих закладах [4, с. 223]. У другій половині XIX ст. все частіше почали звертатися до теми «опромисловлювання», яка висвітлювалась у виступах, працях, на шпальтах газет багатьох підприємців, економістів, дослідників, просто зацікавлених осіб (Ф. Буяка, Т. Вайса, А. Якубовського, В. Яновського). Зокрема, Г. Вайс у праці «Опромисловлювання Галичини» назвав причини, що суттєво впливали на стан розвитку промисловості, вказав на факт надмірної підготовки інтелігенції з гуманітарною освітою, малий відсоток технічної інтелігенції та майже повну відсутність професійно підготовлених кваліфікованих робітників [7, с. 19].

На необхідність професійної підготовки молоді постійно звертали увагу громадські та освітні діячі Галичини. Так, Д. Коропець із цього приводу писав: «Хто має практичний фах у руках, знайде хліб усюди, тож хто дбає про долю своїх дітей, нехай подбає про їх освіту фахову, а наші інституції нехай по силах своїх допоможуть незацікавленим родичам щодо утримання дітей у школах, бо в молоді – майбутнє України» [8, с. 122].

Водночас досліджуваний період на західноукраїнських землях характеризується пробудженням національної свідомості українського народу, потребою у здобутті освіти та її реорганізації. Вирішення цієї проблеми взяли на себе громадські організації (товариства), такі як «Просвіта», «Рідна школа», «Сільський господар» та інші.

Становлення професійної освіти в Галичині було пов'язане з діяльністю заснованого у грудні 1868 р. товариства «Просвіта», головною метою якого було поширення знань і освіти серед українського народу та піднесення його національної самосвідомості. Засоби розповсюдження знань були різноманітними – від курсів і лекцій до видання дешевих книжечок для селян. Крім того, були започатковані перші українські економічні установи-кооперативи, які займалися здебільшого виробництвом товарів повсякденного вжитку [5, с. 341].

На проблеми професійної освіти у 80-х роках XIX ст. звернуло увагу й Українське педагогічне товариство «Рідна школа» (1881 р.), яке одним із перших почало організовувати приватне шкільництво, боролось за навчання українською мовою та можливість отримувати середню освіту сільській молоді.

А ось розвитку освіти у селах дало поштовх товариство «Сільський господар» (1910 р.), яке спрямувало свою діяльність на створення різних виробничих і господарських спілок, вело пропаганду сільськогосподарських знань серед населення через заснування мережі читалень, бібліотек, сільськогосподарських шкіл, проведення сільськогосподарських з'їздів, виставок, курсів, організацію масової сільськогосподарської позашкільної освіти молоді [8, с. 125]. Досвід діяльності товариства «Сільський господар» і його турботи про фахову освіту сільської молоді є корисними для впровадження у сучасних закладах відповідного рівня: в зимовий період молодь під керівництвом фахівців освоювала теоретичні знання з агрономії і зоотехніки (учні вивчали загальноосвітні і спеціальні дисципліни: ботаніку, зоологію, агрокультуру, годівлю домашніх тварин, ветеринарію, хімію, агротехнологію тощо). Практичні навички юнаки і дівчата одержували весною і літом на батьківських, громадських і церковних дослідних ділянках (у господарстві школи, у саду, на городі, на пасіці, у стайнях, курниках, молочарнях) [6, с. 58].

Структуру системи шкільництва Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст. ґрунтовно висвітлила І. Курляк, яка класифікувала заклади неповної середньої, середньої професійної та неповної вищої освіти. Класифікація проводилася за такою системою: промислові, фахові, торговельні, рільничі школи. Школи різнилися рівнем підготовки: вищим і нижчим (промислові та торговельні); вищим, середнім, нижчим, зимовим (рільничі). Відіграла роль у поділі форма власності – були державні, приватні, крайові та відомчі типи професійних шкіл. Дослідження І. Курляк має чітко сформовану структуру та взаємозв'язок від дошкільної до початкової освіти, від початко-

вої до неповної середньої, професійної, неповної вищої та вищої [2, с. 172]. Ця структура системи шкільництва поширюється на Галичину, але повністю зображує систему Буковини та Закарпаття в досліджуваний період.

Основною проблемою освітніх закладів під час перебування західних земель України в складі Австро-Угорщини було те, що програми не стикувалися між собою, тобто система мала втрати вже у початковій ланці освіти, де навчальні плани не збігалися з програмами середньої освіти, а особливо в малокласових школах (сільських), де у дітей були значні перешкоди у подальшій освіті. Але вже середня ланка освіти була розвинута добре, і в основному міська молодь мала перспективи для навчання у закладах вищої освіти. Таку ж ситуацію спостерігаємо на ниві сучасної освіти, де програми 1 і 2, 4 і 5 класів не стикуються, і діти почувають себе не вельми впевнено. Та ж ситуація в 11 класах, правда, нині немає такого соціального досвіду для сільських дітей, всі рівні, незалежно від статі мають право на освіту – це великий плюс, який ми вибороли. Але зараз зменшується роль професійно спрямованих закладів із чітко визначеними професіями (ПТУ), і випускникам важко обрати професію відповідно до задатків. Амбіції батьків та фінансова вигода університетів стоять вище, ніж здібності та бажання дітей, і, звичайно, шалену популярність має вища освіта, тобто спеціалістам із фаховою середньою освітою нині важче працевлаштуватися, ніж людям із вищою освітою.

В означений період позитивними рисами було те, що найперше враховувалися регіональні та культурні особливості залежно від потреб суспільного розвитку краю, що вирішувало потребу вузького кола спеціалістів у регіоні, де найкраще було представлене те чи інше ремесло.

На початку XIX ст., коли освіта активно набувала популярності, до основних проблем викладання належало те, що практично були відсутні підручники, а саме навчання велось німецькою, польською, румунською, а не українською мовою. Наприклад, на практиці такий випадок описала у своїй дисертації А.О. Вараниця: коли до освітнього закладу призначили вчителя польської національності, «діти не розуміли його, а він заледве вловлював зміст того, що говорили йому» [1, с. 117]. Ситуація вирівнялася на початку XX століття під впливом діяльності різних громадських товариств типу «Руська Бесіда», «Українська школа», «Просвіта».

Водночас учні професійних промислових шкіл мали можливість отримувати стипендії та допомоги з різних інвестиційних фондів, інших джерел, що засвідчувало увагу громадськості до учнів професійних промислових навчальних

закладів. Були й стипендії та допомоги з державних фондів, у призначенні яких перевага надавалася сином ремісників та майстрів. Учні державних професійних шкіл також мали забезпечення у разі нещасних випадків, які могли статися під час навчальних екскурсій або роботи у шкільних майстернях [8, с. 35]. Однак проблеми недофінансування професійної освіти були, тому за сприяння різних товариств активно велися пошуки меценатів.

Загалом освітня система в Австро-Угорській імперії відзначалася широким спектром контролю та звітності. Зокрема, контроль охоплював діяльність чиновників усіх рівнів з усіх питань шкільництва – від стану фінансування, дотримання законів, виконання програм і вимог до проведення уроків. Аналіз відповідної документації, матеріалів контролю, звітності інспекторських перевірок засвідчив про їх критичну спрямованість, орієнтацію на викриття недоліків і помилок, прагнення бачити реальну картину справ у шкільництві, а отже, максимальне усунення їх фальсифікації. Слід відзначити функції постійного нагляду за діяльністю шкіл з боку органів освіти та інспекторів, їх систематичну звітність про стан доручених їм навчальних закладів та періодичні перевірки їхньої роботи компетентними комісіями [4, с. 124]. Імпонує середня професійна освіта через нескладний вступ до освітнього закладу,

можливість знайти себе і легко поміняти спеціальність, якщо вона не підійшла.

Українська інтелігенція, розуміючи, що зберегти українську ідентичність, культуру, звичаї, традиції, історичну пам'ять можна лише шляхом посилення культурно-освітньої роботи, боролася за національну школу, зокрема професійну. Ці ідеї не втратили своєї актуальності й у наш час, коли гостро стоїть проблема розвитку національної професійної освіти, адже великого значення набувають такі якості кваліфікованих робітників, як професіоналізм, компетентність, творча активність, здатність навчатися впродовж усього життя. Професійна освіта глибоко проникає у соціальну та економічну сфери, виходить на сучасні ринки праці, товарів і послуг. Історичний досвід фахового шкільництва на західноукраїнських землях у сучасних умовах є прикладом і зразком творення нової моделі українського суспільства, національного виховання молоді, її фахової підготовки, готовності захищати свій народ, жити і працювати за законами демократії та ринкової економіки, зберігати духовність і ментальність, культуру і традиції нашого народу. Це є результатом столітньої боротьби за національну професійну освіту і виховання українців рідною мовою як запоруки розбудови міцної, висококультурної, конкурентоспроможної європейської держави – України [8, с. 134].

ЛІТЕРАТУРА

1. Вараниця А.О. Учителі народних шкіл Галичини другої половини XIX – початку XX століття : дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича Інститут народознавства. Львів, 2018. 316 с.
2. Курляк І.Є. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864–1918 рр.) : монографія. Львів, 1997. 222 с.
3. Мисак Н.Ф. Середня освіта як важливий чинник у формуванні української інтелігенції в Галичині наприкінці XIX – початку XX століття / Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. 2015. Вип. 8. С. 100–117.
4. Пенішкевич О.І. Розвиток українського шкільництва на Буковині (XVIII – початок XX ст.): монографія. Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці : Рута, 2002. 520 с.
5. Ріккарді Г. Становище українського шкільництва у Східній Галичині в 60-х рр. XIX ст. – поч. XX ст.: спроба історичного аналізу / Галичина. Науковий і культурно-просвітницький краєзнавчий часопис / [Редкол. М. Кугутяк та ін.]; Міністерство освіти і науки України, ВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”. Івано-Франківськ, 2015. Число 27. С. 353–358.
6. Сеньків М.В. «Сільський господар»: пропаганда агротехнічних знань серед західноукраїнського селянства у 1919–1939 роках. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія : Гуманітарні науки*. 2013. Вип. 11. С. 55–59.
7. Стинська В.В. Система шкільництва в Галичині (кінець XIX – початок XX ст.) : дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2004. 243 с.
8. Субтельна Г.В. Підвищення рівня фахової підготовки у професійному шкільництві Галичини: історико-педагогічний аспект : навч. посіб. / за ред. Я. Г. Камінецького. Львів : Норма, 2014. 134 с.

REFERENCES

1. Varanytsya, A. (2018). *Uchyteli narodnykh shkil Halychyny druhoyi polovyny XIX – pochatku XX stolittya* [Teachers of public schools of Galicia in the second half of the XIX – early XX century]. (Candidates thesis). Lviv Ivan Kryp'yakevych Institute of Ukrainian Studies Institute of Ethnology. Lviv [in Ukrainian].

2. Kurlyak, I. (1997). *Ukrayinska himnaziyna osvita u Halychyni (1864 – 1918 rr)* [Ukrainian gymnasium education in Galicia (1864–1918)]. Lviv [in Ukrainian].
3. Mysak, N. (2015). Serednya osvita yak vazhlyvyi chynnnyk u formuvanni ukrayinskoyi intelihentsiyi v Halychyni naprykintsi XIX – pochatku XX stolittya [Secondary education as an important factor in the formation of the Ukrainian intelligentsia in Galicia in the late XIX – early XX century] *Ukrayina-Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist*, 8, 100–117 [in Ukrainian].
4. Penishkevych, O. (2002). *Rozvytok ukrayinskoho shkilnytstva na Bukovyni (XVIII – pochatok XX st.)* [Development of Ukrainian schooling in Bukovyna (XVIII – early XX centuries)]. Chernivtsi : National University Yuri Fedkovych [in Ukrainian].
5. Rikkardi H. (2015). Stanovyshche ukrayinskoho shkilnytstva u Skhidniy Halychyni v 60-kh rr. XIX st. – poch. XX st.: sprobа istorychnoho analizu. [The situation of Ukrainian schooling in Eastern Galicia in the 60's of the XIX century – beg. XX: an attempt at historical analysis]. *Halychyna. Naukovyy i kulturno-prosvitnytskyi krayeznavchyy chasopys*, 27, 353–358 [in Ukrainian].
6. Senkiv M. (2013). "Silskyy hospodar": propahanda ahrotekhnichnykh znan sered zakhidnoukrayinskoho selyanstva u 1919–1939 rokakh. ["Silskyy hospodar": propaganda of agrotechnical knowledge among the western Ukrainian peasantry in 1919–1939]. *Visnyk Lvivskoyi komertsynoyi akademiyi. Seriya: Humanitarni nauky*, 11, 55–59 [in Ukrainian].
7. Stynska, V. (2004). *Systema shkilnytstva v Halychyni (kinets XIX – pochatok XX st.)* [The system of schooling in Galicia (late XIX – early XX century.)]. (Candidates thesis). Precarpathian National University named after Vasily Stefanik. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
8. Subtelna, H. (2014). *Pidvyshchennya rivnya fakhovoyi pidhotovky u profesiynomu shkilnytstvi Halychyny: istoryko-pedahohichnyy aspekt*. [Improving the level of professional training in vocational schools in Galicia: historical and pedagogical aspect]. Lviv : Norma [in Ukrainian].